

- **Klasyfikacja hadronów**

- nonety lekkich mezonów pseudoskalarnych i wektorowych
- oktet lekkich barionów ($J^P = 1/2^+$)
- dekuplet barionowy ($J^P = 3/2^+$)

- **Masy hadronów**

- przybliżenie nierelatywistyczne
- potencjał oddziaływania kwark – kwark
- rozszczepienie nadsubtelne
- formuły masowe dla mezonów i barionów
- rozszczepienia mas hadronów – oszacowanie różnicy mas lekkich kwarków

- **Czarmonium**

- **Reguła OZI (Okubo – Zweig – Iizuka)**

- **Bottomonium**

Addytywne liczby kwantowe kwarków

Property \ Quark	d	u	s	c	b	t
Q – electric charge	$-\frac{1}{3}$	$+\frac{2}{3}$	$-\frac{1}{3}$	$+\frac{2}{3}$	$-\frac{1}{3}$	$+\frac{2}{3}$
I – isospin	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	0	0	0	0
I_z – isospin z -component	$-\frac{1}{2}$	$+\frac{1}{2}$	0	0	0	0
S – strangeness	0	0	-1	0	0	0
C – charm	0	0	0	+1	0	0
B – bottomness	0	0	0	0	-1	0
T – topness	0	0	0	0	0	+1

- **1964 r – prosty (statyczny) model kwarków**
- **Eksperymenty głęboko nieelastycznego rozpraszania leptonów na nukleonach (pierwsze wyniki w 1968 r) – nukleony są zbudowane z partonów, partony $\equiv$ kwarki $\rightarrow$ kwarki naprawdę istnieją !**
- **Ulepszony model partonowy (partony $\equiv$ kwarki & gluony) dynamicznym modelem struktury hadronów**

Zapachowa symetria SU(3)

- 1961 M. Gell-Mann i Y. Ne'eman przybliżona symetria zapachowa SU(3) oddz. silnych
- 1964 M. Gell-Mann i G. Zweig klasyfikacja znanych hadronów jako stanów trzech kwarków (bariony), trzech antykwarków (antybariony) i układów kwark – antykwark (mezony). Każdy kwark może występować w jednym z 3 zapachów u, d lub s.

Funkcja falowa cząstki, która może występować w 3 stanach różniących się zapachem ma 3 składowe :

$$\psi(x) = \begin{pmatrix} u(x) \\ d(x) \\ s(x) \end{pmatrix}$$

Symetria SU(3) – niezmienniczość oddziaływań silnych względem dowolnych obrotów takiej funkcji falowej w przestrzeni zapachu

$$\psi(x) = \begin{pmatrix} u(x) \\ d(x) \\ s(x) \end{pmatrix} \longrightarrow \begin{pmatrix} u' \\ d' \\ s' \end{pmatrix} = \hat{U} \begin{pmatrix} u \\ d \\ s \end{pmatrix}$$

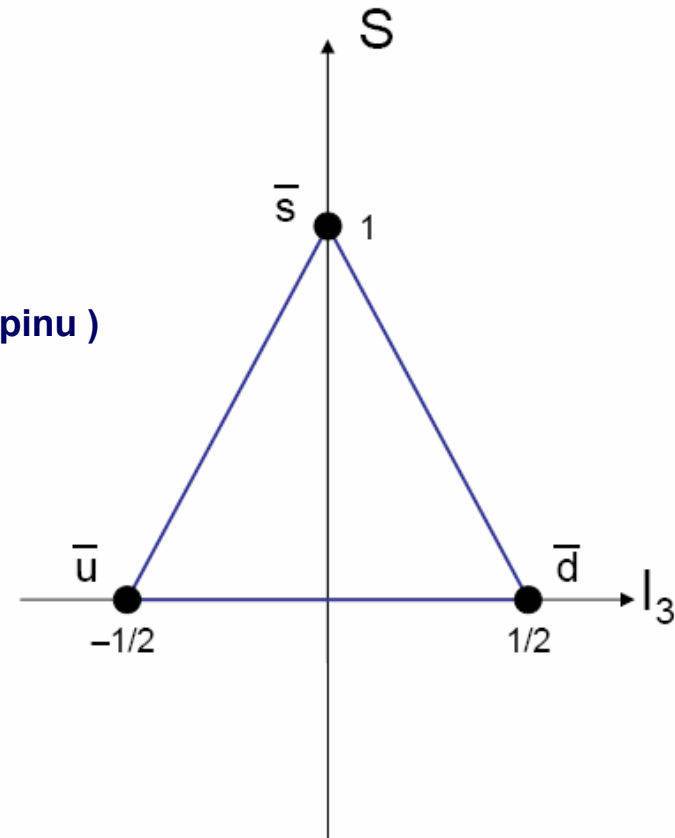
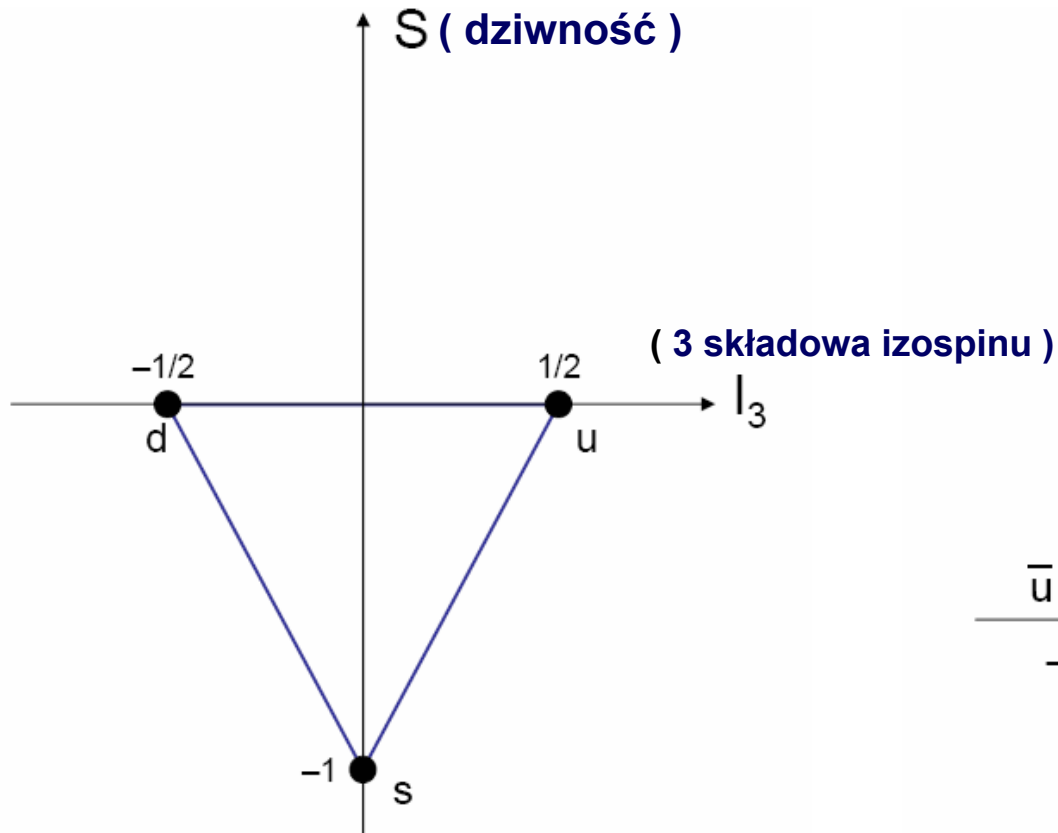
$\hat{U}$ jest zespoloną unitarną macierzą o wymiarze 3 x 3 i jednostkowym wyznaczniku należąca do grupy SU(3)

Multiplety mezonów i barionów – reprezentacje grupy SU(3)

Fundamentalną reprezentacją grupy SU(3) jest tryplet

kwarki u, d, s

antykwarki $\bar{u}$, $\bar{d}$, $\bar{s}$

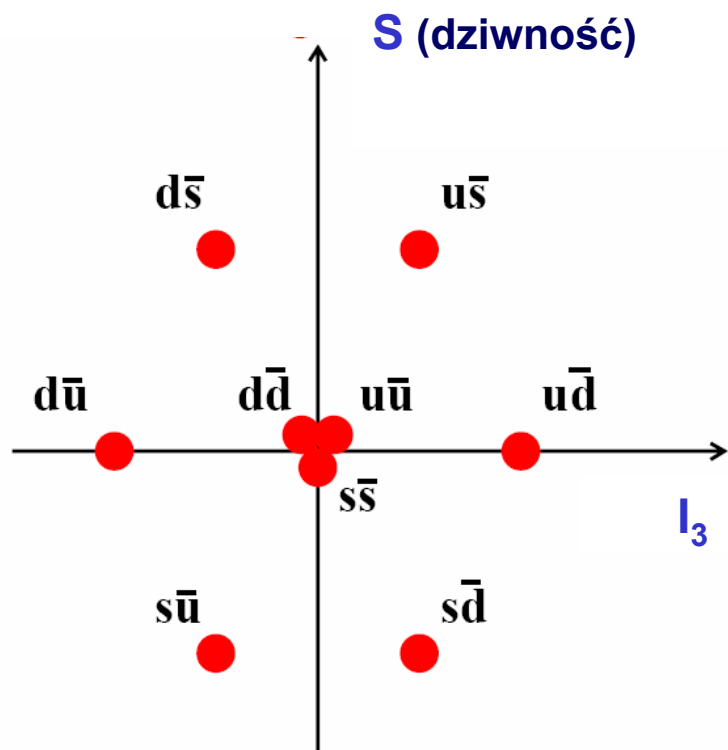
Podstawowe multiplety grupy SU(3)

Mezony

Mezon = $q_i \bar{q}_j$, tylko mezony składające się z lekkich kwarków **u, d i s**
 $m_u \sim 0.3 \text{ GeV}$, $m_d \sim 0.3 \text{ GeV}$, $m_s \sim 0.5 \text{ GeV}$
grupują się w rodziny składające się z $3^2 = 9$ cząstek (nonety)

$$\text{SU}(3) \rightarrow 3 \otimes \bar{3} = 8 \oplus 1$$

multiplet 9 mezonów = oktet + singlet

Mezony niedziwne składają się z kwarka u lub d i antykwarka $\bar{u}$ lub $\bar{d}$ ($I = 1/2$)
→ są izosingletami ($I = 0$) lub izotrypletami ($I = 1$)

Mezony dziwne zawierają kwark s lub antykwark $\bar{s}$
→ są izodubletami ($I = 1/2$, np. $s\bar{u}$ i $s\bar{d}$)

Mezony

- Stany zapachowe :

$u\bar{d}, d\bar{u}, s\bar{u}, s\bar{d}, u\bar{s}, d\bar{s}$ mieszanie m-dzy stanami singletowymi i oktetowymi
($u\bar{u}, d\bar{d}, s\bar{s}$) $\longrightarrow$ z $I = S = 0$ (I – izospin, S – dziwność)

- Spinowy moment pędu (stany spinowe układu $q\bar{q}$)

$S = 0$ (spiny kwarków $\uparrow\downarrow$) lub $S = 1$ (spiny kwarków $\uparrow\uparrow$)

- Spin mezonu $J = L + S$

$|L - S| < J < |L + S|$, L – orbitalny moment pędu układu $q\bar{q}$

- Parzystość przestrzenna

$P = P(q) P(\bar{q}) (-1)^L = (-1)^{L+1}$ (q i $\bar{q}$ mają przeciwne parzystości)

- Parzystość ładunkowa

$C = (-1)^{L+S}$ dla mezonów zbudowanych z kwarka i odp. mu antykwarka

- Stan podstawowy ($L = 0$) multiplety mezonów o najniższych masach

Dla stanu podstawowego z orbitalnym momentem pędu równym zero spin mezonu (całkowity moment pędu) jest określony przez stan spinowy układu kwark – antykwark

- ◆ singlet spinowy kwarków ($\uparrow\downarrow$) $S = 0 \rightarrow$ **nonet pseudoskalarnych mezonów o $J^P = 0^-$**

- ◆ tryplet spinowy kwarków ($\uparrow\uparrow$) $S = 1 \rightarrow$ **nonet mezonów wektorowych o $J^P = 1^-$**

Stany mezonowe – notacja spektroskopowa $2S+1L_J$

L	S	J	J ^{PC}	$2S+1L_J$	przykład
0	0	0	0 ⁻⁺	$1S_0$	π
0	1	1	1 ⁻⁺	$3S_1$	ρ
1	0	1	1 ^{+ -}	$1P_1$	
1	1	0	0 ⁺⁺	$3P_0$	
1	1	1	1 ⁺⁺	$3P_1$	
1	1	2	2 ⁺⁺	$3P_2$	a_2 (1320)
2	0	2	2 ⁻⁺	$1D_2$	π_2 (1680)
2	1	1	1 ⁻⁻	$3D_1$	
2	1	2	2 ⁻⁻	$3D_2$	
2	1	3	3 ⁻⁻	$3D_3$	ρ_3 (1690)
3	0	3	3 ^{+ -}	$1F_3$	
3	1	2	2 ⁺⁺	$3F_2$	
3	1	3	3 ⁺⁺	$3F_3$	
3	1	4	4 ⁺⁺	$3F_4$	
4	0	4	4 ⁻⁺	$1G_4$	
4	1	3	3 ⁻⁻	$3G_3$	

Mezon = $q\bar{q}$

Orbitalny moment pędu $L = 0, 1, 2 \dots$

Spinowy moment pędu $S = 0$ lub $S = 1$

$$P(q\bar{q}) = (-1)^{L+1}$$

$C(q\bar{q}) = (-1)^{L+S}$ - parzystość ładunkowa określona dla cząstek całkowicie obojętnych

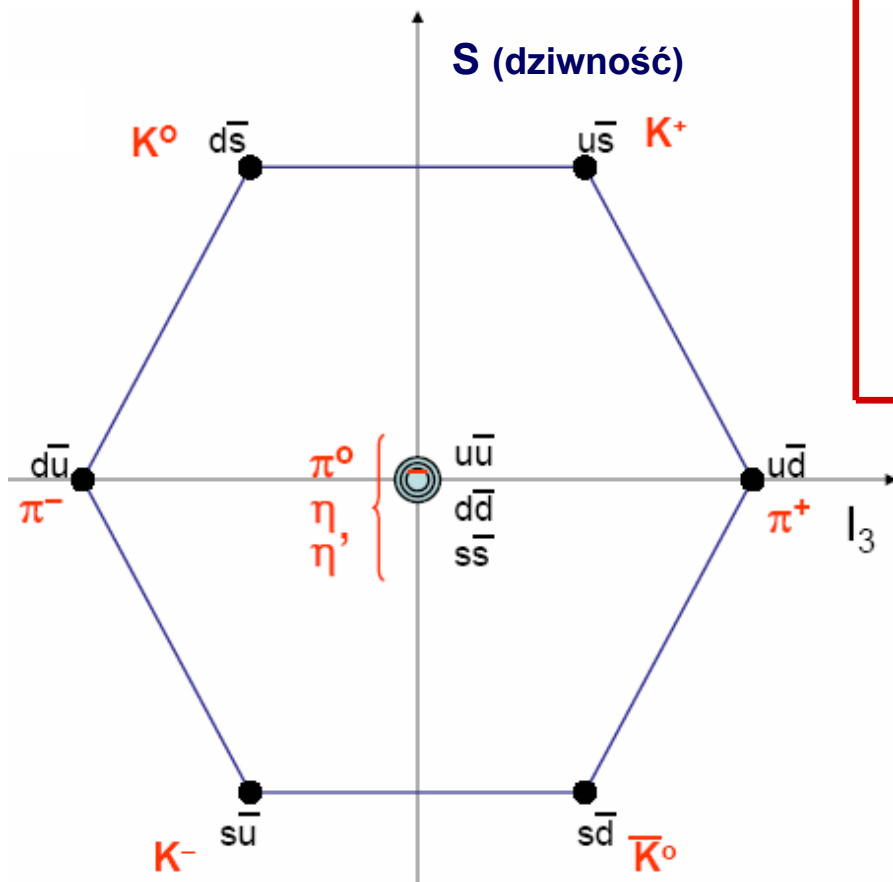
Stany z $L = 0$ stany S, np. $1S_0$

$L = 1$ stany P, np. $1P_1$

.....

Lekkie mezony pseudoskalarne ($J^P = 0^-$)

notacja spektroskopowa $^{2S+1}L_J$
 stany $^1S_0$ ($L = 0, S = 0, J = 0$)

Kombinacje kwarków / funkcje falowe

$$K^0 = d\bar{s}, K^+ = u\bar{s}, K^- = s\bar{u}, \bar{K}^0 = s\bar{d}$$

$$\pi^+ = u\bar{d}, \pi^- = d\bar{u}$$

$$\pi^0(140) = \frac{1}{\sqrt{2}}(u\bar{u} - d\bar{d})$$

$$\eta(550) = \frac{1}{\sqrt{6}}(u\bar{u} + d\bar{d} - 2s\bar{s}) \quad \eta_8$$

$$\eta'(960) = \frac{1}{\sqrt{3}}(u\bar{u} + d\bar{d} + s\bar{s}) \quad \eta_1$$

Obserwowane cząstki η i η' są liniowymi kombinacjami stanów izosingletowych ($I = S = 0$) oktetu i singletu $SU(3)$:

$$\eta = \eta_8 \cos\theta_p - \eta_1 \sin\theta_p$$

$$\eta' = \eta_8 \sin\theta_p + \eta_1 \cos\theta_p$$

θ_p – kąt mieszania dla nonetu mezonów pseudoskalarnych

Eksperyment (masy mezonów, rozpady mezonów wektorowych, ...):

→ θ_p między -10° i -20°

Masy (MeV):

$$\pi^\pm \quad 140, \quad \pi^0 \quad 135$$

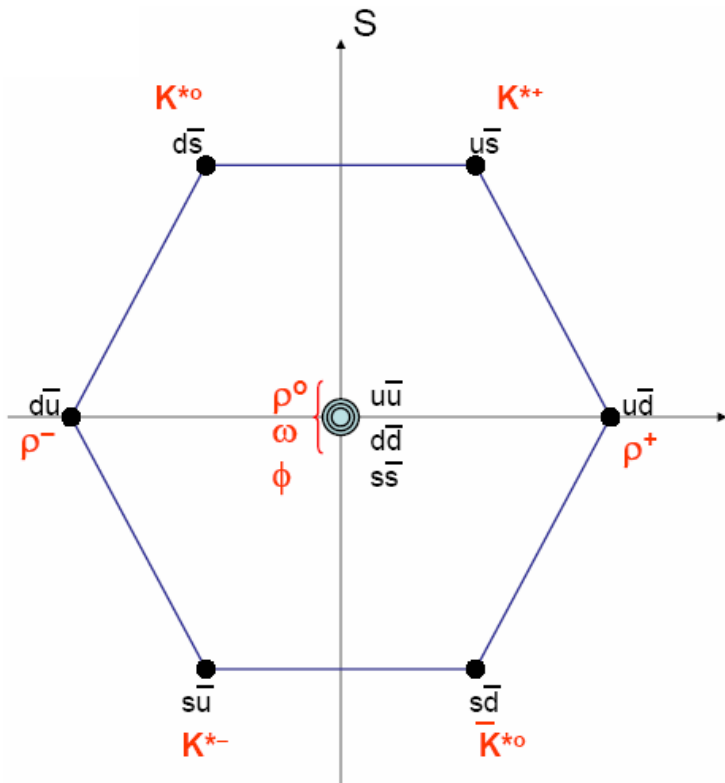
$$K^0, \bar{K}^0 \quad 498, \quad K^\pm \quad 494$$

$$\eta \quad 548, \quad \eta' \quad 958$$

Lekkie mezony wektorowe ($J^P = 1^-$)

notacja spektroskopowa ${}^{2S+1}L_J$
 stany ${}^3S_1$ ($L = 0, S = 1, J = 1$)

” Idealne mieszanie ” :

Mieszanie między Φ_8 i Φ_1 , stanami oktetowymi i singletowymi o $I = S = 0$

$$\Phi(1020) = \Phi_8 \cos\theta_V - \Phi_1 \sin\theta_V$$

$$\omega(780) = \Phi_8 \sin\theta_V + \Phi_1 \cos\theta_V$$

$$\Phi_8 = 1/\sqrt{6} (d\bar{d} + u\bar{u} - 2s\bar{s})$$

$$\Phi_1 = 1/\sqrt{6} (d\bar{d} + u\bar{u} + s\bar{s})$$

$\theta_V \cong 35^\circ$ kąt mieszania dla nonetu mezonów wektorowych

$\Phi(1020)$ składa się wyłącznie z kwarków s,
 $\omega(780)$ tylko z kwarków u i d

$$\rho^0(770) = \frac{1}{\sqrt{2}} (u\bar{u} - d\bar{d})$$

$$\omega^0(780) = \frac{1}{\sqrt{2}} (u\bar{u} + d\bar{d})$$

$$\phi(1020) = s\bar{s}$$

$$K^{*0} = d\bar{s}, K^{*+} = u\bar{s}, K^{*-} = s\bar{u}, K^{*0} = s\bar{d}$$

$$\rho^+ = u\bar{d}, \rho^- = d\bar{u}$$

Masy (MeV) :

$\rho^\pm$	776	ρ^0	776
K^{*0}, K^{*0}	892	$K^{*\pm}$	892
ω	782	Φ	1020

Bariony

$$\text{Barion} = q_i q_j q_k$$

$$\Psi_{\text{barion}} = \Psi_{\text{kolor}} \cdot \Psi_{\text{przestrzeń}} \cdot \Psi_{\text{spin}} \cdot \Psi_{\text{zapach}}$$

Funkcja falowa barionu – antysymetryczna ze względu na przestawienie dwóch kwarków o takiej samej masie

Kolorowa część funkcji falowej barionów jest antysymetryczna

$$\Psi_{\text{barion}}(\text{kolor}) = 1/\sqrt{6} (\text{rgb} + \text{gbr} + \text{brg} - \text{grb} - \text{rbg} - \text{bgr})$$

Funkcja falowa musi być całkowicie symetryczna w zmiennych spinowych, zapachowych i przestrzennych

$$\text{SU}(3) \rightarrow 3 \otimes 3 \otimes 3 = 10 \oplus 8 \oplus 8 \oplus 1$$

Przewidywania $\text{SU}(3) \rightarrow$ dekuplet + 2 oktety + singlet $\rightarrow$ 27 stanów

- Bariony składające się z 3 lekkich kwarków u lub d ($I = 1/2$)
 $\rightarrow$ izodoublety ($I = 1/2$) lub izokwartety ($I = 3/2$)
- Bariony o dziwności $S = -1$ (2 lekkie kwarki o $I = 1/2$) $\rightarrow$ izosinglety lub izotryplety
- Bariony o dziwności $S = -2$ (tylko 1 lekki kwark) $\rightarrow$ izodoublety
- Bariony o dziwności $S = -3$ (3 dziwne kwarki o $I = 0$) $\rightarrow$ izosinglety
- Nie ma (anty)barionów o dziwności $|S| > 3$

Bariony

Stan podstawowy ($L = 0$)

$L = 0$ → przestrzenna funkcja falowa
jest symetryczna

kolorowa część funkcji falowej
jest antysymetryczna

funkcja falowa musi być symetryczna
w zmiennych spinowych i zapachowych

$\Psi_{\text{spin}} \cdot \Psi_{\text{zapach}}$ – część symetryczna

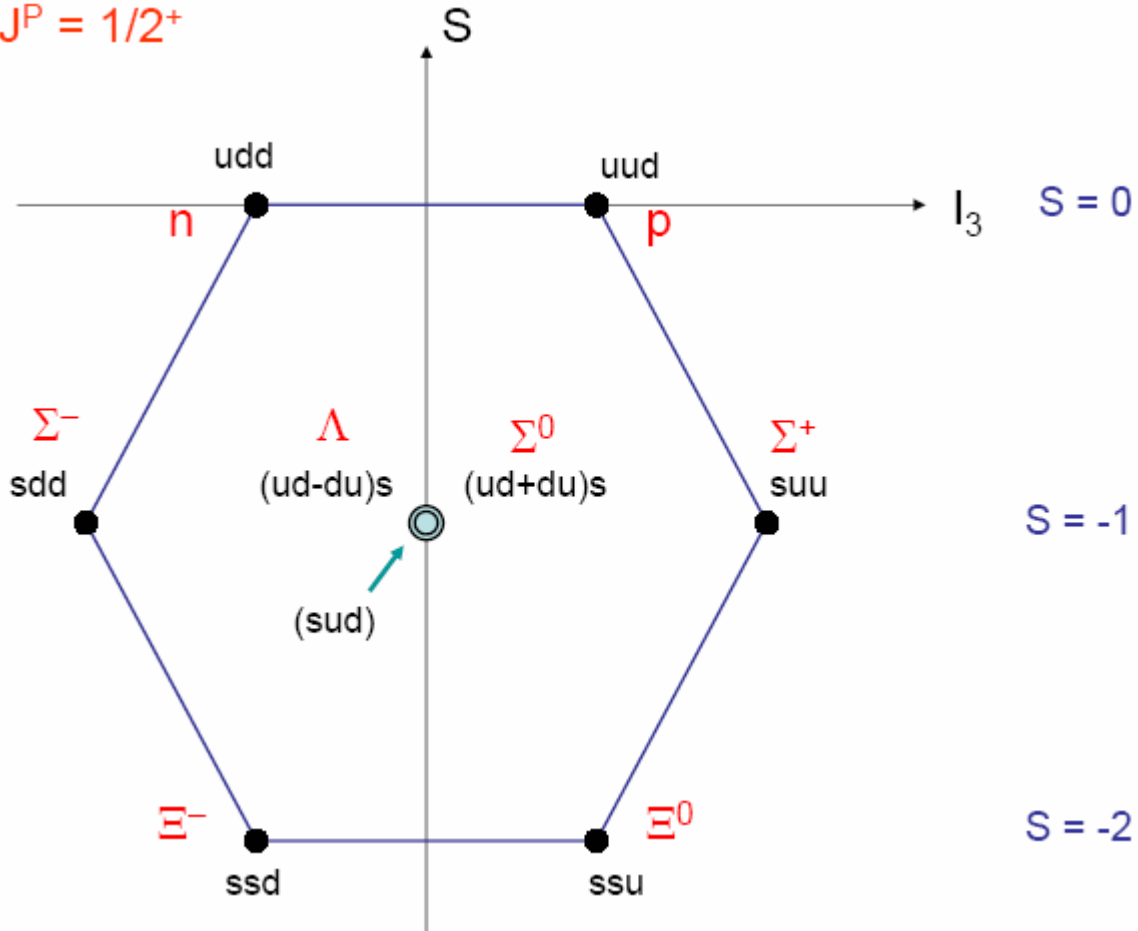
Symetryczne w zmiennych spinowych i zapachowych funkcje falowe można otrzymać na dwa sposoby :

- 1) Symetryczne zapachowe f-cje falowe odp. dekupletowi SU(3)
i symetryczne spinowe f-cje falowe odp. całkowitemu spinowi 3 kwarków ($\uparrow\uparrow\uparrow$) $S = 3/2$
→ **dekuplet barionów o spinie i parzystości $J^P = 3/2^+$**
- 2) Antysymetryczne funkcje zapachowe jednego z oktetów
i antysymetryczne spinowe f-cje falowe odp. całkowitemu spinowi 3 kwarków $S = 1/2$
(stany 3-kwarkowe symetryczne przy jednoczesnej zmianie zapachu i spinu ($\uparrow\uparrow\downarrow$)
dowolnej pary kwarków)
→ **oktet barionów o spinie i parzystości $J^P = 1/2^+$**

Warunki symetrii dla f-cji falowej barionów ograniczają liczbę najbliższych barionów do 18 stanów, chociaż teoretycznie mogłyby ich występować 27

Oktet barionowy

$J^P = 1/2^+$

Zapachowe funkcje falowe protonu i neutronu są antysymetryczne:

$$p = u(ud - du) / \sqrt{2}$$

$$n = d(ud - du) / \sqrt{2}$$

Masy (MeV) :

p 938.3

n 939.6

Λ 1116

Σ^0 1193

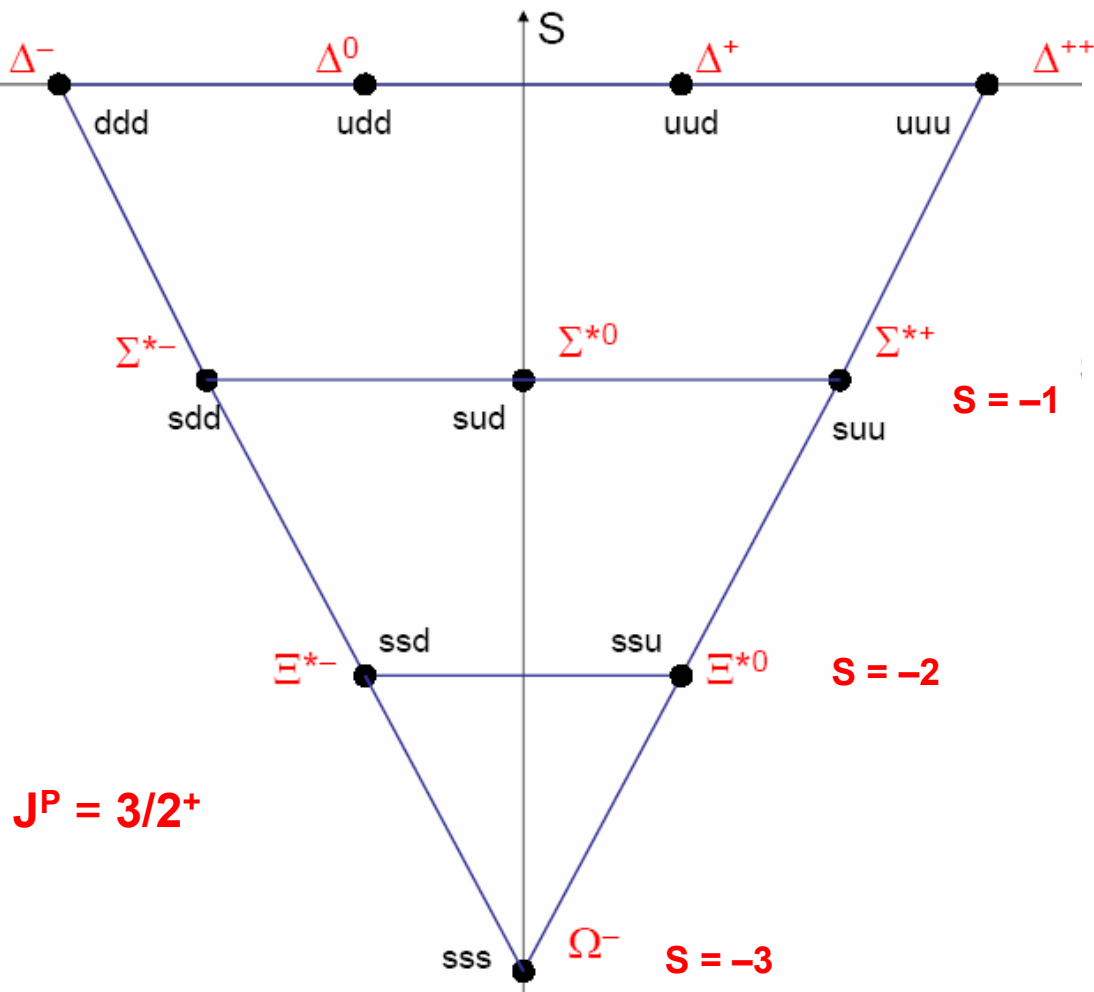
Σ^- 1197

Σ^+ 1189

Ξ^0 1315

Ξ^- 1321

Dekuplet barionowy

Zapachowe funkcje falowe rezonansów Δ są symetryczne

$$\Delta^{++} = uuu, \quad \Delta^- = ddd$$

$$\Delta^+ = (duu + udu + uud) / \sqrt{3}$$

$$\Delta^0 = (ddu + dud + udd) / \sqrt{3}$$

Masy (MeV) :

$$\Delta \quad 1230$$

$$\Sigma^{*0} \quad 1384$$

$$\Sigma^{*+} \quad 1383$$

$$\Sigma^{*-} \quad 1387$$

$$\Xi^{*0} \quad 1530$$

$$\Xi^{*-} \quad 1535$$

$$\Omega^- \quad 1672$$

Masy hadronów

Kwarkowa budowa hadronów → widmo mas mezonów i barionów
(stany podstawowe i wzbudzone)

Nierelatywistyczny model kwarkowy :

- **Związane stany kwarkowe jako układy nierelatywistyczne**

Energia kinetyczna kwarków o wiele mniejsza niż ich masy spoczynkowe.

Założenie to jest poprawne dla stanów $q\bar{q}$ kwarków powabnych i pięknych (cc i bb)

Dla hadronów zbudowanych z lekkich kwarków (u, d, s) – **ryzykowne założenie,**
ale daje względnie dobre wyniki (!?)

- **Rozwiązanie równania Schrödingera z potencjałem oddziaływania kwark – kwark,**
mającym swoje uzasadnienie w QCD

$$V(r) = a / r + br , \quad r - \text{odległość m-dzy kwarkami}$$

a / r   człon typu kulombowskiego, wynika z oddz. m-dzy 2 kwarkami
poprzez wymianę gluonu, dominuje dla małych r

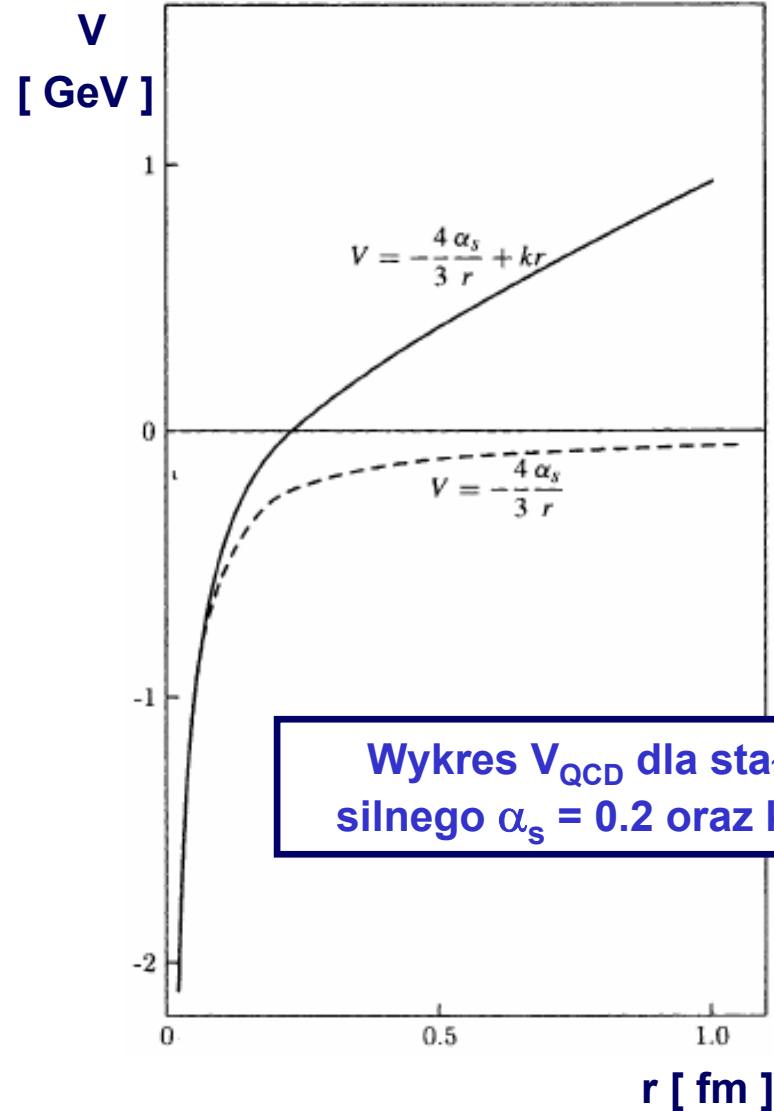
br   człon liniowy w r, uwzględniający uwięzienie kwarków w hadronach,
dominuje dla dużych r

a, b - stałe

- **Rozszczepienie nadsubtelne**

poziomów energetycznych związane z oddziaływaniami ładunków kolorowych kwarków
ze spinem (**kolorowe oddz. magnetyczne**)

Potencjał QCD dla oddziaływania kwark - antykwark

Wykres V_{QCD} dla stałej sprzężenia silnego $\alpha_s = 0.2$ oraz $k = 1 \text{ GeV} \cdot \text{fm}^{-1}$

$$V(r) = a / r + br$$

(a, b – stałe , $a < 0$)

Wartości parametrów a i b można otrzymać w wyniku dopasowania przewidywań teoretycznych z obserwowanymi poziomami energetycznymi czarmonium i bottomonium, stanów związanych kwarków $c\bar{c}$ i $b\bar{b}$

Oznaczenia na wykresie $b = k$ i $a = -\frac{4\alpha_s}{3r}$

Przyczynki do mas hadronów :

- Masy konstytuentne kwarków
  - Efekty związane z kulombowskim oddziaływaniem kwarków (rzędu 1 – 2 MeV)
  - Rozszczepienie nadsubtelne
    - oddz. momentów magnetycznych kwarków ($\Delta m \sim 1 - 2 \text{ MeV}$)
    - kolorowe oddziaływania magnetyczne
(oddz. kolorowych ładunków kwarków ze spinem)
- przesunięcie poziomów energetycznych dla kwarków
o masach $m_{1,2}$ i wektorach spinu $\hat{S}_{1,2}$

$$\Delta E \propto \alpha_S \frac{\tilde{S}_1 \cdot \tilde{S}_2}{m_1 m_2}$$

α_S – stała sprzężenia
oddziaływań silnych

Oszacowanie różnicy mas lekkich kwarków u i d

- $M(K) > M(\pi) \rightarrow$ wskazówka, że $m_s > m_u, m_d$, zapachowa symetria SU(3) jest przybliżona
- **Różnice mas m-dzy cząstkami Σ** multipletu izospinowego należącego do oktetu barionowego o $J^P = 1/2^+$ $\rightarrow$ **różnica mas kwarków u i d** :

$$J^P = 1/2^+ \quad \Sigma^+(1189) = uus, \quad \Sigma^0(1193) = uds, \quad \Sigma^-(1197) = dds$$

Różnica mas m-dzy cząstkami wynika z różnicy mas kwarków u, d i s oraz oddz. elektromagnetycznych m-dzy kwarkami (zakładamy, że są proporcjonalne do iloczynu ładunków kwarków $e_i e_j$)

$$M(\Sigma^-) = M_0 + m_s + 2m_d + \delta(e_d^2 + e_d e_s + e_d e_s)$$

$$M(\Sigma^0) = M_0 + m_s + m_d + m_u + \delta(e_u e_d + e_u e_s + e_d e_s)$$

$$M(\Sigma^+) = M_0 + m_s + 2m_u + \delta(e_u^2 + e_u e_s + e_u e_s)$$

M_0 - przyczynek od oddz. silnych m-dzy kwarkami, δ - stała

$$m_d - m_u = [M(\Sigma^-) + M(\Sigma^0) - 2M(\Sigma^+)] / 3 = 3.7 \text{ MeV} / c^2$$

To proste oszacowanie zgadza się z bardziej dokładnymi obliczeniami pokazującymi, że

$$2 \leq m_d - m_u \leq 4 \text{ MeV} / c^2$$

Rozszczepienie mas hadronów

Proste oszacowanie różnicy mas między kwarkiem s i lekkimi kwarkami u, d z rozszczepienia mas lekkich barionów w oktecie $J^P = 1/2^+$ i dekupcie $J^P = 3/2^+$:

- (super)multiplet składa się z multipletów izospinowych
  - różnice mas m-dzy cząstkami multipletu izospinowego są małe $\rightarrow$ zakładamy, że masy hadronów w multipletach izospinowych są takie same
  - duże różnice mas m-dzy cząstkami różnych multipletów izospinowych – zależne od liczby kwarków s
-
- wiodący wkład do różnicy mas m – dzy hadronami od różnicy masy $m_s - m_{u,d}$
  - różnice mas obliczone tylko w oparciu o sumy mas konstytuentnych kwarków

$$\text{Dekuplet } J^P = 3/2^+ : \quad M_{\Omega} - M_{\Xi} = M_{\Xi} - M_{\Sigma} = M_{\Sigma} - M_{\Delta} = m_s - m_{u,d}$$

$\quad\quad\quad 142 \qquad\quad\quad 145 \qquad\quad\quad 153$

$$\text{Oktet } J^P = 1/2^+ : \quad M_{\Xi} - M_{\Sigma} = M_{\Sigma} - M_{\Delta} = M_{\Lambda} - M_N = m_s - m_{u,d}$$

$\quad\quad\quad 123 \qquad\quad\quad 202 \qquad\quad\quad 177$

$$m_s - m_{u,d} \approx 160 \text{ MeV} / c^2$$

Formuła masowa dla mezonów ($L = 0$)

$$M_{q\bar{q}} = m_1 + m_2 + A \frac{\tilde{S}_1 \cdot \tilde{S}_2}{m_1 m_2}$$

A - stała

$$M = m_1 + m_2 - \frac{3A}{4m_1 m_2} \quad (\text{mezony o } J^P = 0^-)$$

$$M = m_1 + m_2 + \frac{A}{4m_1 m_2} \quad (\text{mezony o } J^P = 1^-)$$

**Mezony pseudoskalarne ($J^P = 0^-$) są lżejsze niż mezony wektorowe ($J^P = 1^-$)
o takim samym składzie kwarkowym**

Masy mezonów

Meson	Mass/MeV	
	Predicted	Experiment
π	140	138
K	484	496
ρ	780	770
ω	780	782
K^*	896	894
ϕ	1032	1019

Dla konstytuentnych mas kwarków $m_u = m_d = 310$ MeV i $m_s = 483$ MeV oraz stałej $A = 0.06$ GeV³ bardzo dobra zgodność dla mas mezonów zmierzonych doświadczalnie i przewidzianych teoretycznie

Masy barionów

Formuła masowa dla barionów (L = 0)

$$M_{qqq} = m_1 + m_2 + m_3 + A' \left(\frac{\tilde{S}_1 \cdot \tilde{S}_2}{m_1 m_2} + \frac{\tilde{S}_1 \cdot \tilde{S}_3}{m_1 m_3} + \frac{\tilde{S}_2 \cdot \tilde{S}_3}{m_2 m_3} \right)$$

A' - stała

Baryon	Mass/MeV	
	Predicted	Experiment
<i>p/n</i>	939	939
Λ	1116	1114
Σ	1193	1179
Ξ	1318	1327
Δ	1232	1239
Σ^*	1384	1381
Ξ^*	1533	1529
Ω	1672	1682

Bardzo dobra zgodność dla

$$m_u = m_d = 363 \text{ MeV},$$

$$m_s = 538 \text{ MeV},$$

$$A' = 0.026 \text{ GeV}^3$$

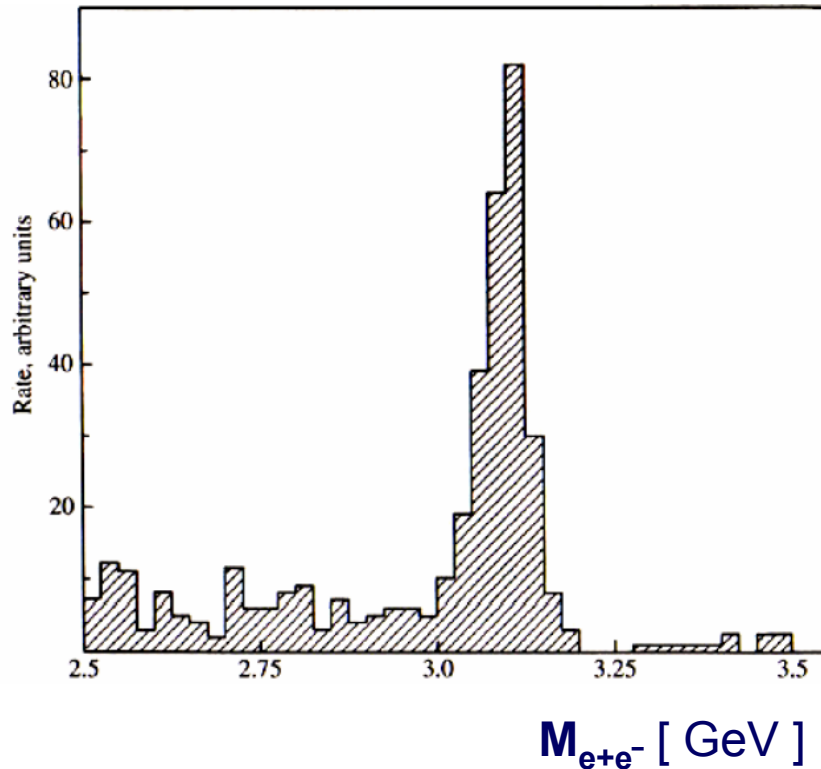
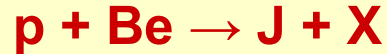
(Przewidywanie QCD $A' = A_{\text{MEZON}} / 2$)

Czarmonium

- **1974** Odkrycie wąskiego rezonansu J/ψ ("rewolucja listopadowa")

Laboratorium BNL w Brookhaven (S. Ting)

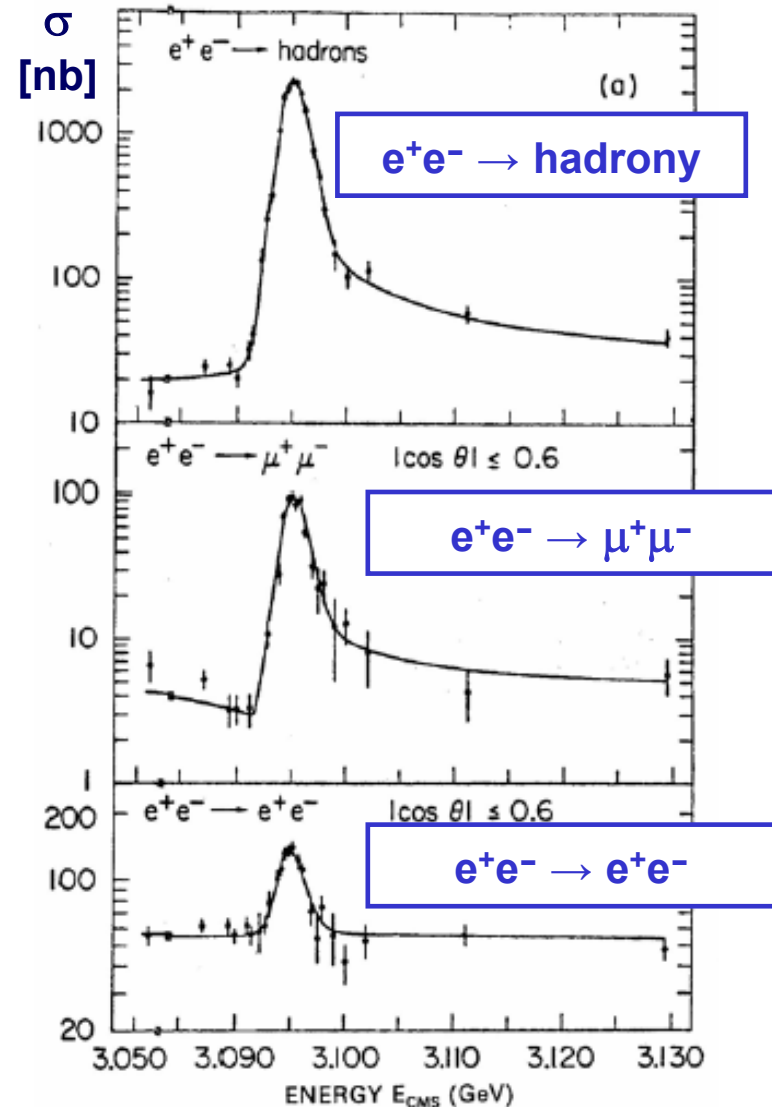
Produkcja rezonansu J/ψ w zderzeniach protonów o energii 28 GeV z tarczą berylową

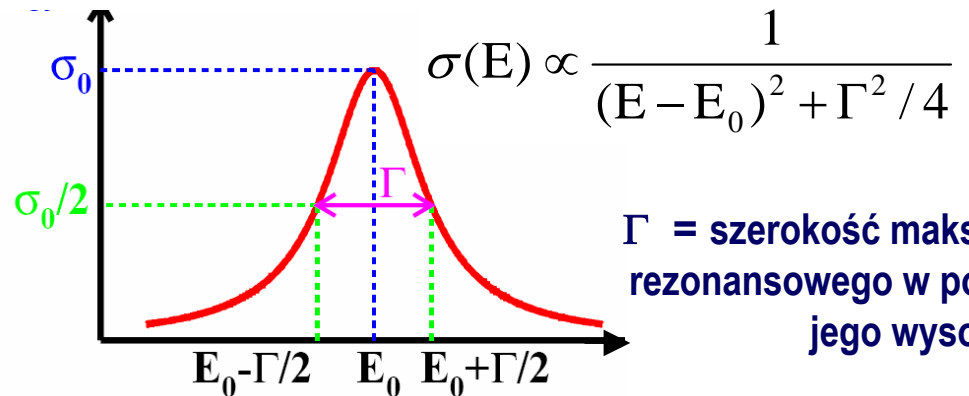
- Rejestracja elektronu i pozytonu z rozpadu
 $J \rightarrow e^+ + e^-$
w wielodrutowych komorach proporcjonalnych
- Wąski rezonans w rozkładzie masy niezmienniczej par e^+e^-
- Obserwowana szerokość rezonansu, rzędu kilku MeV, wynika z eksperymentalnej zdolności rozdzielczej w pomiarze pędu $e^\pm$

rzeczywista szerokość $\Gamma_{J/\psi} \sim 87 \text{ keV}$

Formacja wąskiego rezonansu J/ψ w anihilacji e^+e^- przy energii $E_{CM} \approx 3.1$ GeV

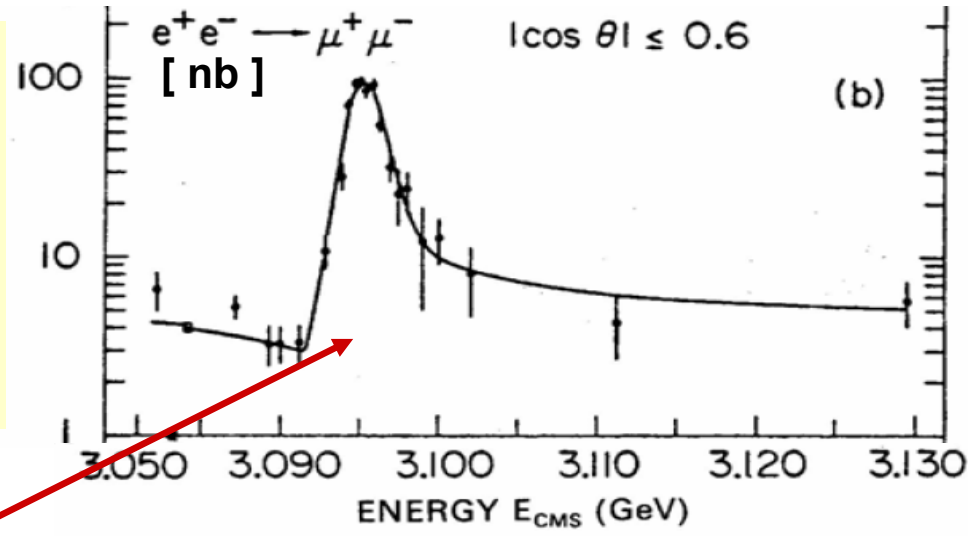
- Każdy punkt pomiarowy odpowiada zmierzonemu przekrojowi czynnemu na proces $e^+e^- \rightarrow l^+l^-$ ($e^+e^- \rightarrow \text{hadrony}$) przy energii w układzie środka masy zderzających się cząstek $E_{CM} = E_{e^+} + E_{e^-}$
- Formacja rezonansu R przejawia się jako wzrost przekroju czynnego dla energii $E_{CM} \sim E_0 = m_R c^2$, opisany efektywnie wzorem Breita - Wignera

• SLAC (1974) $e^+e^- \rightarrow$ hadrony, e^+e^- , $\mu^+\mu^-$

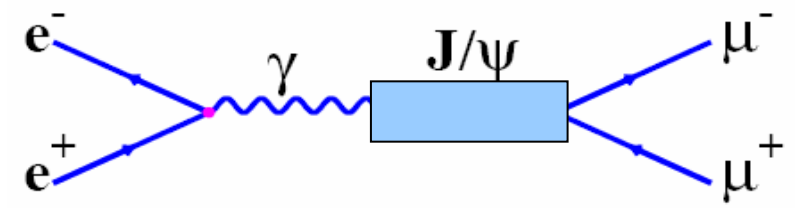
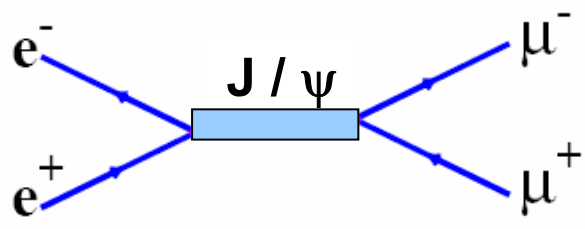
• J/ψ : $M = 3.105 \pm 0.003$ GeV, $\Gamma \leq 1.9$ MeV

obserwowana szerokość rezonansu wynika z eksp. zdolności rozdzielczej w pomiarze pędu cząstek zderzających się wiązek ($\sigma = 1.2$ MeV)

Kształt krzywej rezonansowej – charakterystyczny dla dwóch interferujących amplitud :

amplituda na bezpośrednią produkcję ψ + produkcja ψ za pośrednictwem wirtualnego fotonu

J/ψ ma takie same liczby kwantowe co foton : $J^{PC} = 1^{--}$

$J/\psi(3100)$ $M = 3097.88 \pm 0.04 \text{ MeV}$, $J^{PC} = 1^{--}$, $I^G = 0^-$ ciężki stan mezonowy !!

Całkowita szerokość $\Gamma_{J/\psi} = 0.087 \pm 0.005 \text{ MeV}$ b. wąski rezonans !!

Duża masa J/ψ i względnie długi czas życia ($\Gamma = 1/\tau$) $\rightarrow$ cząstka nie jest zbudowana z dotychczas znanych lekkich kwarków (u, d, s) ??

Stosunki rozgałęzień (Branching Ratio, BR) $J/\psi \rightarrow \text{hadrony}$ 88 %

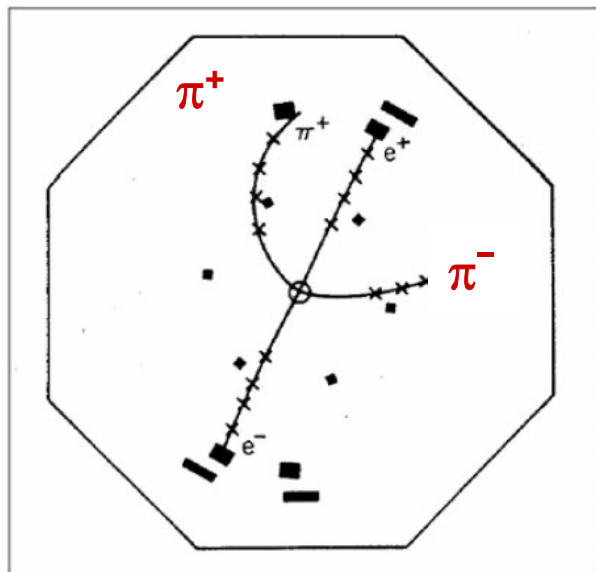
$J/\psi \rightarrow e^+e^-, \mu^+\mu^-$ 6 %

Szerokości cząstkowe $\Gamma(a \rightarrow bc) = \text{BR}(a \rightarrow bc) \cdot \Gamma_a$

$\Gamma(J/\psi \rightarrow e^+e^-) = \Gamma(J/\psi \rightarrow \mu^+\mu^-) = 5 \text{ keV}$, szerokość podobna do szerokości

innych rezonansów wektorowych: $\Gamma(\omega \rightarrow e^+e^-) = 0.6 \text{ keV}$ i $\Gamma(\phi \rightarrow e^+e^-) = 1.4 \text{ keV}$

$\Gamma(J/\psi \rightarrow \text{hadrony}) = 77 \text{ keV}$

W eksperymencie na zderzacz w SLAC

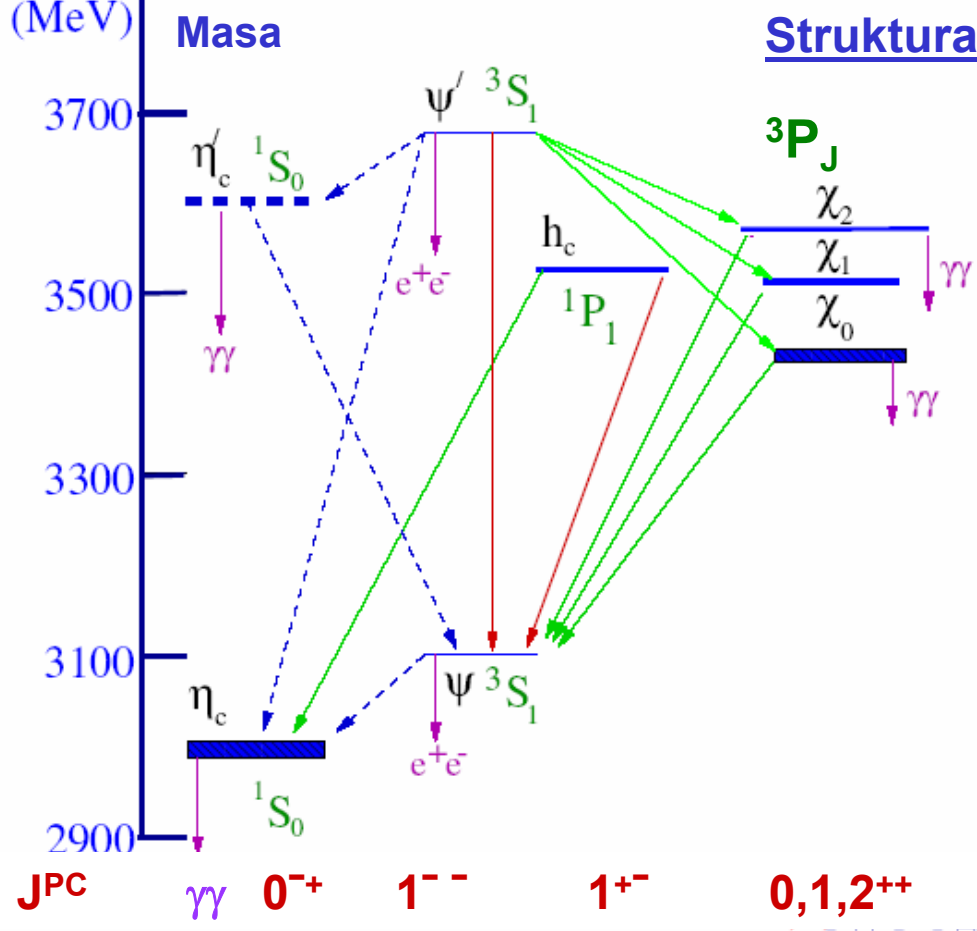
odkryto również drugi rezonans ψ' o masie 3.7 GeV.

$$e^+ + e^- \rightarrow \psi'(3700)$$

$$\psi'(3700) \rightarrow \psi(3100) + \pi^+ + \pi^-, \quad \psi \rightarrow e^+ + e^-$$

$$E_\pi \sim 150 \text{ MeV}, \quad E_e \sim 1.5 \text{ GeV}$$

Struktura poziomów energetycznych czarmonium

Schemat poziomów energetycznych dla ciężkich stanów mezonowych odkrytych w anihilacji e^+e^- wykazywał podobieństwo do stanów pozytonium.

Pozytonium – stan związany e^+e^- :

- singlet spinowy ($^1S_0$) – $J^{PC} = 0^{++}$
rozpad na 2 fotony, krótszy czas życia
- tryplet spinowy ($^3S_1$) – $J^{PC} = 1^{--}$
rozpad na 3 fotony, dłuższy czas życia

W elektromagnetycznych rozpadach pozytonium zachowana jest parzystość ładunkowa C i dlatego stan $^1S_0$ rozpada się na 2 fotony a stan $^3S_1$ na 3 fotony

$C(n\gamma) = (-1)^n$

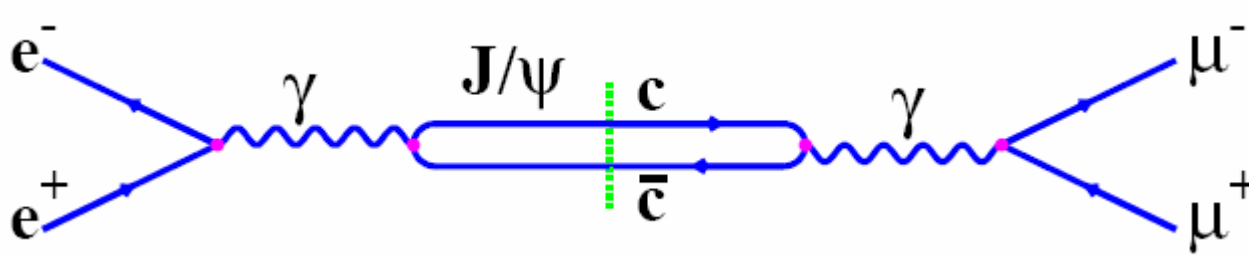
Widmo mas + b. małe szerokości ψ i ψ'

→ odkryte stany mezonowe są stanami związanymi

par ciężkich fundamentalnych fermionów

ψ i ψ' – wektorowe stany związane nowego kwarka powabnego i jego antykwarka

Kwarki powabne zostały przewidziane przez Glashowa, Iliopoulou i Maianiego (1970), aby wyjaśnić brak słabych prądów neutralnych zmieniających dziwność.

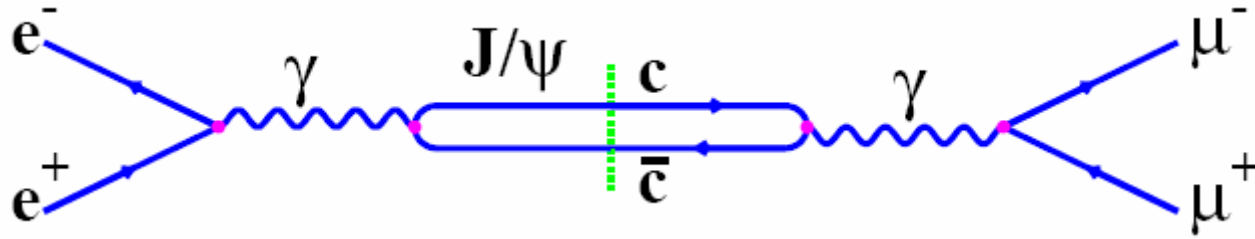
formacja J/ψ i ψ'
w anihilacji e^+e^-
→ sprzężenie do fotonu
 $J^{PC} = 1^{--}$

$J/\psi(3100)$ jest stanem o najniższej energii układu $c\bar{c}$ - notacja spektroskopowa $\psi(1S)$,
 $\psi(3700)$ jest jego wzbudzeniem radialnym $\psi(2S)$

$$m_c \sim 1.5 \text{ GeV}$$

Notacja spektroskopowa : $\psi(3100)$ i $\psi'(3700)$ - stany $^3S_1$

$^{2S+1}L_J$ - L – kręt pary $q\bar{q}$, J – spin mezonu, S – spinowy moment pędu pary $q\bar{q}$

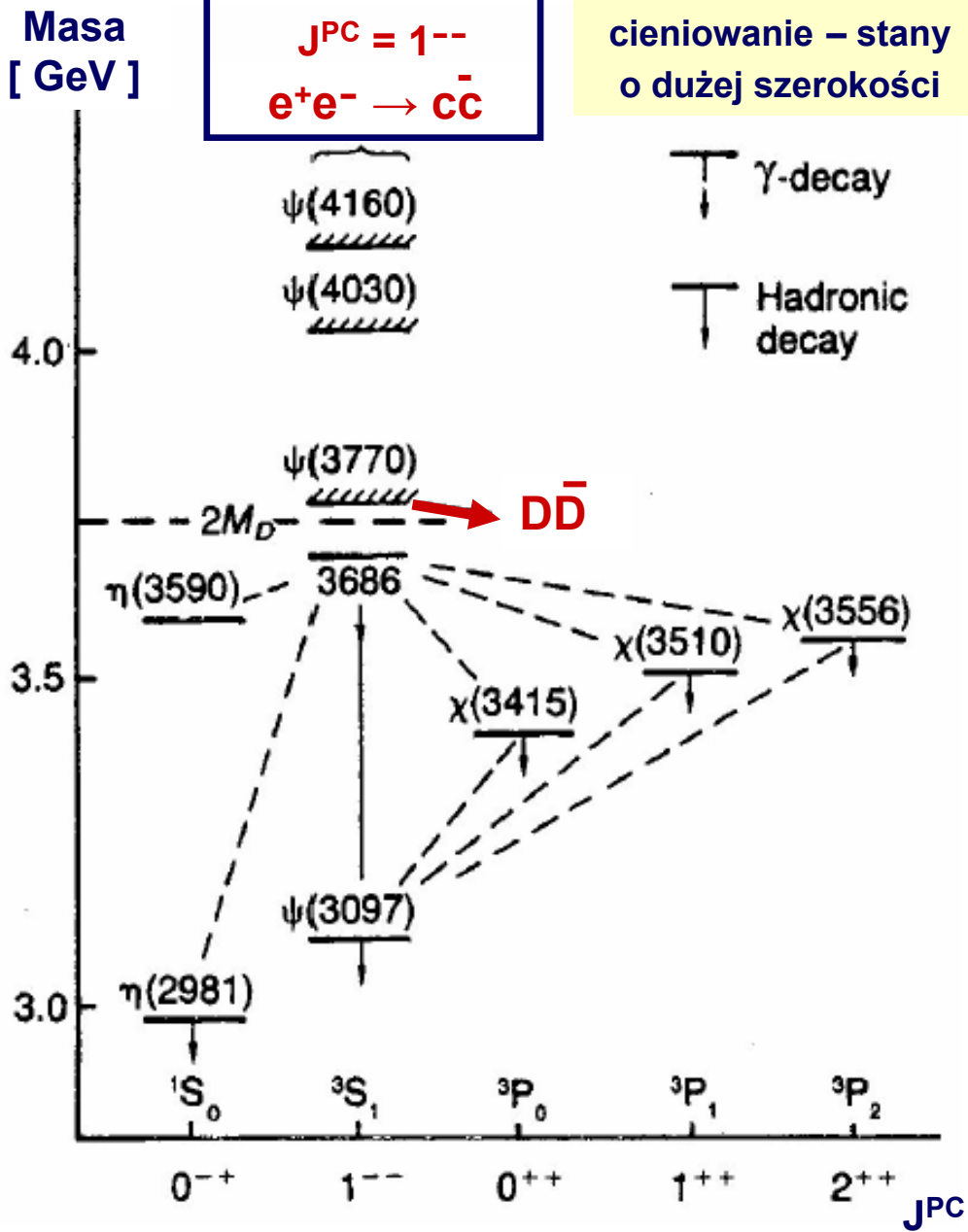
W procesie anihilacji e^+e^- formuje się rezonans J/ψ rozpadający się w kanale $\mu^+\mu^-$. Maksimum w przekroju czynnym opisane przez krzywą Breita-Wignera, której parametrami są masa rezonansu m_ψ , szerokość całkowita Γ_ψ oraz szerokości cząstkowe Γ_{ee} i $\Gamma_{\mu\mu}$.

$$\sigma(E) \sim \frac{\Gamma_{ee}\Gamma_{\mu\mu}}{(E - m_\psi)^2 + \Gamma_\psi^2/4}$$

(pełny wzór uwzględnia również spiny cząstek)

Dopasowanie krzywych teoretycznych opartych na wzorze Breita-Wignera do zmierzonych przekrojów czynnych → wyznaczenie parametrów rezonansu

Schemat poziomów energetycznych dla czarmonium

Układy zbudowane z par ciężkich kwarków ($c\bar{c}$ i $b\bar{b}$) - uzasadnione przybliżenie nierelatywistyczne

Równanie Schrödingera z potencjałem oddz. dwóch kwarków, uwzględniającym efekt ich uwięzienia w hadronie

$$V(r) = a/r + br$$

↓

Poprawny opis widma mas dla rodziny mezonów ψ

Pomiar poziomów energetycznych dla czarmonium pozwala na testowanie potencjału oddziaływania kwarków

Dlaczego rezonans J/ψ jest taki wąski ?

Szerokości J/ψ (3100) = $\psi(1S)$ i $\psi'(3700) = \psi(2S)$ są o dwa rzędy wielkości mniejsze niż szerokości wyższych stanów wzbudzonych $\psi(3S)$, $\psi(4S)$ i $\psi(5S)$ układu $c\bar{c}$.

1^3S_1	$\psi(3097)$	$\Gamma \approx 0.09 \text{ MeV}$
2^3S_1	$\psi(3685)$	$\Gamma \approx 0.28 \text{ MeV}$
3^3S_1	$\psi(3770)$	$\Gamma \approx 25 \text{ MeV}$
4^3S_1	$\psi(4040)$	$\Gamma \approx 52 \text{ MeV}$

Szerokości rozpadu stanów ψ zależą od tego, czy kinematycznie jest dostępny rozpad na lżejsze mezony zawierające kwark c : $D^-(d\bar{c})$, $D^+(c\bar{d})$

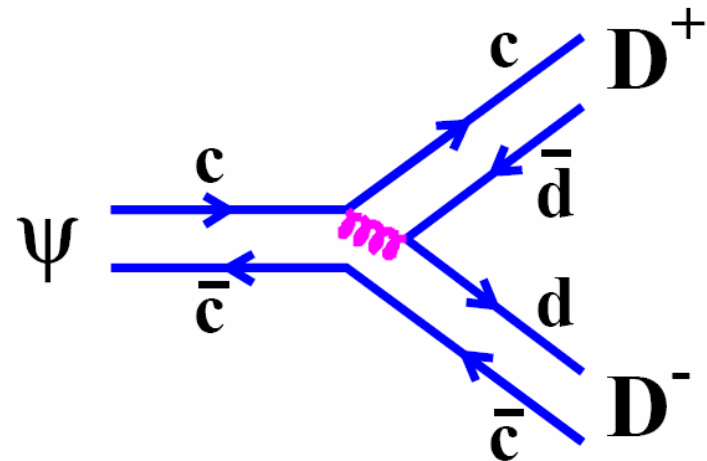
$$m_{D^\pm} = 1869.4 \pm 0.5 \text{ MeV}$$

$$\underline{m(\psi) > 2m(D)}$$

silny rozpad $\psi \rightarrow D^+D^-$ jest kinematycznie dozwolony
 "zwykły" rozpad silny

➔ **duża szerokość rozpadu**

$$\psi(3770) \rightarrow D\bar{D}, \quad \Gamma = 24 \text{ MeV}$$

Dlaczego rezonans J/ψ jest taki wąski ?

$$m(\psi) < 2m(D)$$

Rozpad na cząstki zawierające kwark c nie jest możliwy

$$\psi(3100) \rightarrow \pi^+ \pi^- \pi^0$$

Rozpad układu $c\bar{c}$ na lżejsze kwarki wiąże się ze zmianą zapachu kwarka

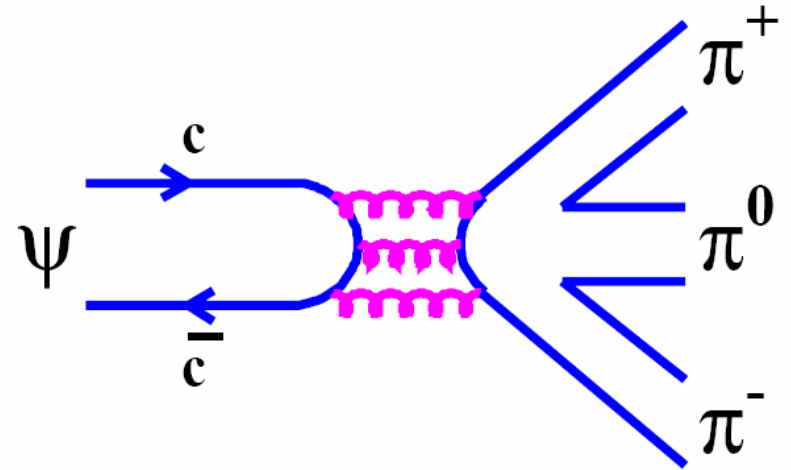
Reguła OZI (Okubo – Zweig – Iizuka)

Amplitudy związane z niespójnymi diagramami kwarkowymi są tłumione

(diagramy z ciągłymi liniami kwarkowymi między stanem początkowym i końcowym są uprzywilejowane)

rozpad $\psi(3100) \rightarrow \pi^+ \pi^- \pi^0$ jest tłumiony zgodnie z regułą OZI

➔ b. mała szerokość rozpadu

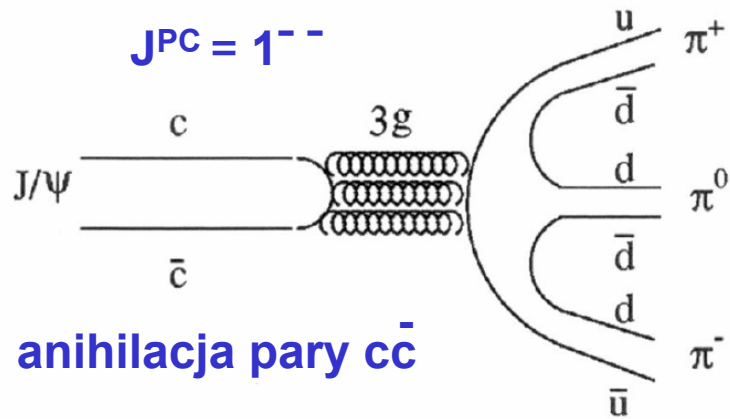
QCD:

początkowa para kwark-antykwarł oddziałuje z kwarkami w stanie końcowym poprzez wymianę gluonów (singlet kolorowy !)

Sprzężenie ψ , stanu $^3S_1$, do przynajmniej 3 gluonów

$$\Gamma \sim \alpha_s^6$$

rozpad tłumiony

QCD:

początkowa para kwark-antykwar (singlet koloru) oddziałuje z kwarkami w stanie końcowym (singlet koloru) poprzez wymianę gluonów

→ te gluony muszą także być singletem koloru

→ kombinacja co najmniej dwóch gluonów

Czy stan $J^{PC} = 1^{--}$ może się rozpaść na 2 gluony ?

Całkowita funkcja falowa dla układu gluonów (bozonów)

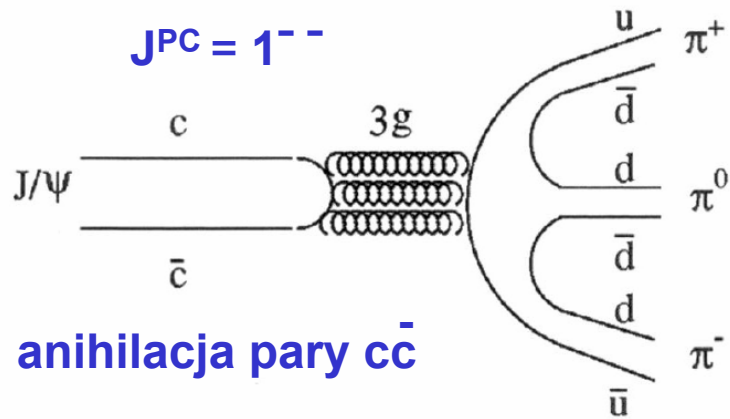
$\psi = \psi(\text{kolor}) \psi(\mathbf{x}) \psi(\text{spin})$ jest symetryczna

- "kolorowa" składowa funkcji falowej dla $2g$ jest symetryczna – złożenie dwóch obiektów należących do kolorowego oktetu na singlet koloru
- część spinowo-przestrzenna funkcji falowej musi być również symetryczna
→ $(-1)^{L+S} = +1$ (L, S – orbitalny moment pędu, spin układu gluonów)
 $(-1)^{L+S}$ to parzystość C dla układu 2 gluonów

J/ψ ($J^{PC} = 1^{--}$) nie może się rozpaść na 2 gluony ($C=+1$)
ponieważ parzystość C nie jest zachowana

Dozwolone stany $J^{PC}(2g)$: $0^{++}, 0^{-+}, 2^{++}, 2^{-+}, 3^{++}$
(stany dla $L = 0$)

QCD:

początkowa para kwark-antykwar (singlet koloru) oddziałuje z kwarkami w stanie końcowym (singlet koloru) poprzez wymianę gluonów

→ **te gluony muszą więc tworzyć singlet koloru**

→ **kombinacja co najmniej dwóch gluonów**

Czy stan $J^{PC} = 1^{--}$ może się rozpaść na 3 gluony ?

Całkowita funkcja falowa dla układu gluonów (bozonów)

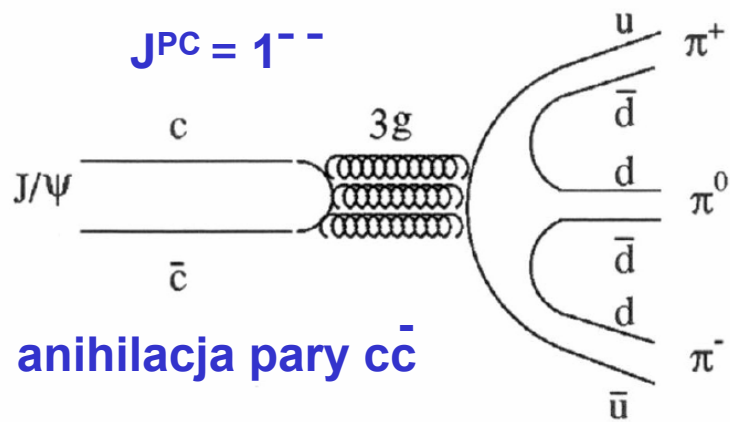
$\psi = \psi(\text{kolor}) \psi(\mathbf{x}) \psi(\text{spin})$ jest symetryczna

Należy rozważyć wszystkie możliwe wkłady od kolorowej, spinowej i przestrzennej funkcji falowej dla układu 3 gluonów i ich symetrie.

Np. są 2 możliwe kolorowe funkcje falowe:

symetryczna $|\text{kolor1}\rangle = [(8,8)_{8S}, 8]_1$ i antysymetryczna $|\text{kolor2}\rangle = [(8,8)_{8A}, 8]_1$, gdzie $(8,8)_{8S} / (8,8)_{8A}$ oznacza że dwa gluony (należące do oktetu koloru) tworzą obiekt będący członkiem symetrycznego /antysymetrycznego kolorowego oktetu i w połączeniu z trzecim gluonem składają się na singlet koloru $[...]_1$.

Analogicznie należy rozpatrzyć symetrie dopuszczalnych stanów spinowych uzyskanych ze złożenia 3 gluonów o spinie 1 (spinowe funkcje falowe odpowiadają stanom o $S = 0, 1, 2, 3$).

QCD:

początkowa para kwark-antykwar (singlet koloru) oddziałuje z kwarkami w stanie końcowym (singlet koloru) poprzez wymianę gluonów

→ **te gluony muszą więc tworzyć singlet koloru**

→ **kombinacja co najmniej dwóch gluonów**

Czy stan $J^{PC} = 1^{--}$ może się rozpaść na 3 gluony ?

Całkowita funkcja falowa dla układu gluonów (bozonów)

$\psi = \psi(\text{kolor}) \psi(\mathbf{x}) \psi(\text{spin})$ jest symetryczna

Należy rozważyć wszystkie możliwe wkłady od kolorowej, spinowej i przestrzennej funkcji falowej dla układu 3 gluonów i ich symetrie

Dozwolone stany $J^{PC}(3g)$: $1^{--}, 2^{--}, 3^{--}, 1^{+-}, 2^{+-}, 3^{+-}$ (tylko stany o ujemnej parzystości C)
(stany z $L = 0$)

Sprzężenie J/ψ do 3 gluonów jest dozwolone

(Dozwolone tylko silne rozpady J/ψ na nieparzystą liczbę π - zachowanie parzystości G)

Stosunki rozgałęzień dla rozpadów ω i ϕ

$$\omega^0(780) = \frac{1}{\sqrt{2}}(u\bar{u} + d\bar{d})$$

$$\phi(1020) = s\bar{s}$$

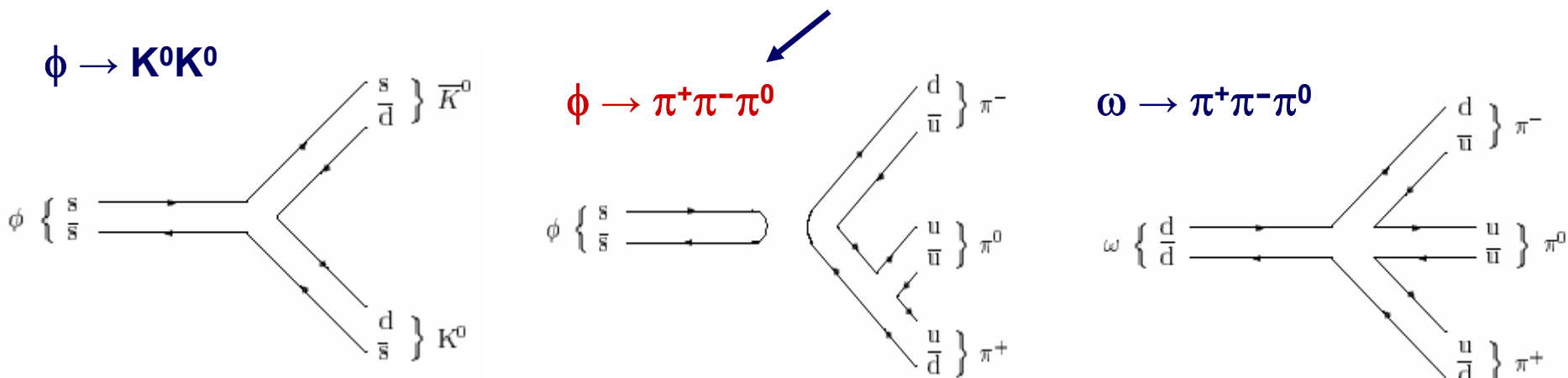
$\phi \rightarrow K^+K^-$	49%
$\rightarrow K_L^0K_S^0$	34%
$\rightarrow \pi^+\pi^-\pi^0$	16%

$\omega \rightarrow \pi^+\pi^-\pi^0$	89%
$\rightarrow \pi^0\gamma$	9%
$\rightarrow \pi^+\pi^-$	2%

$$M_\phi - 2M_K \approx 25 \text{ MeV}$$

$$M_\phi - 3m_\pi \approx 600 \text{ MeV}$$

**Większa przestrzeń fazowa dla rozpadu $\phi \rightarrow 3\pi$, ale ...
ten rozpad jest tłumiony przez regułę OZI**

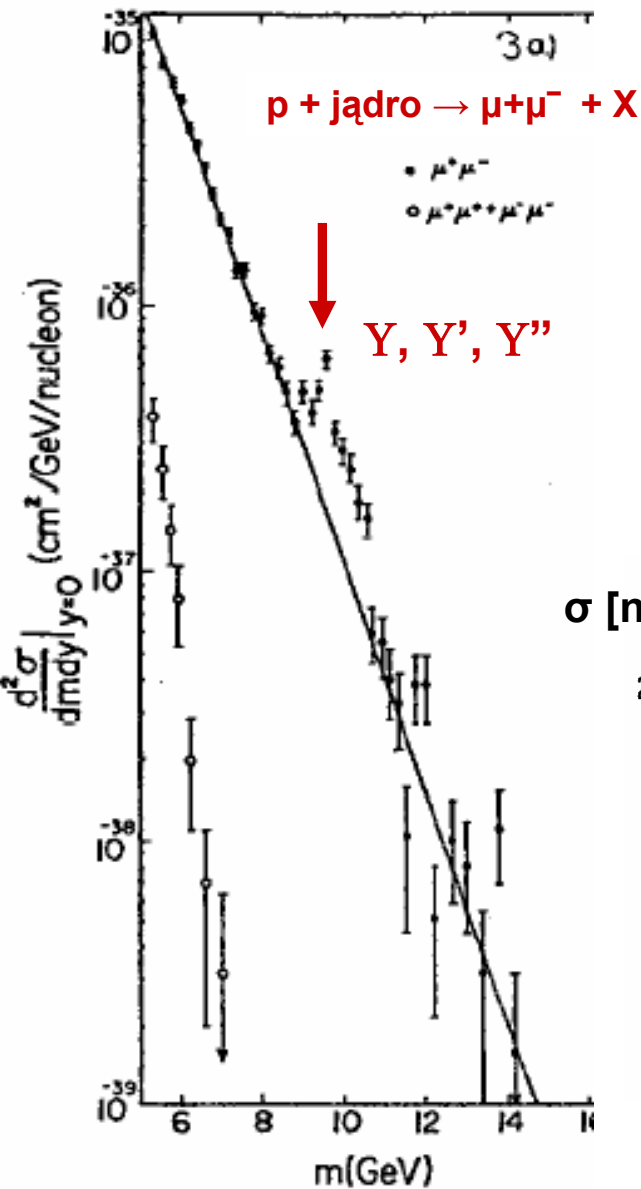

$$\Gamma(\phi \rightarrow \pi\pi\pi) \ll \Gamma(\omega \rightarrow \pi\pi\pi)$$

• 1977 Odkrycie kwarka b (beauty / bottom, trzecia generacja kwarków, Q = - 1/3)

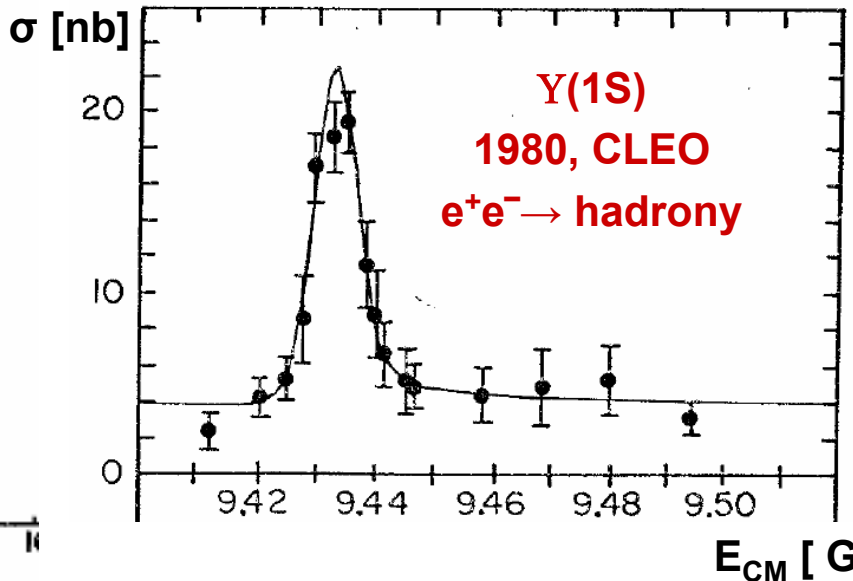
Fermilab (L. Lederman *et al.*)

Zderzenia protonów (E = 400 GeV) z jądrami (Be, Cu, Pt)

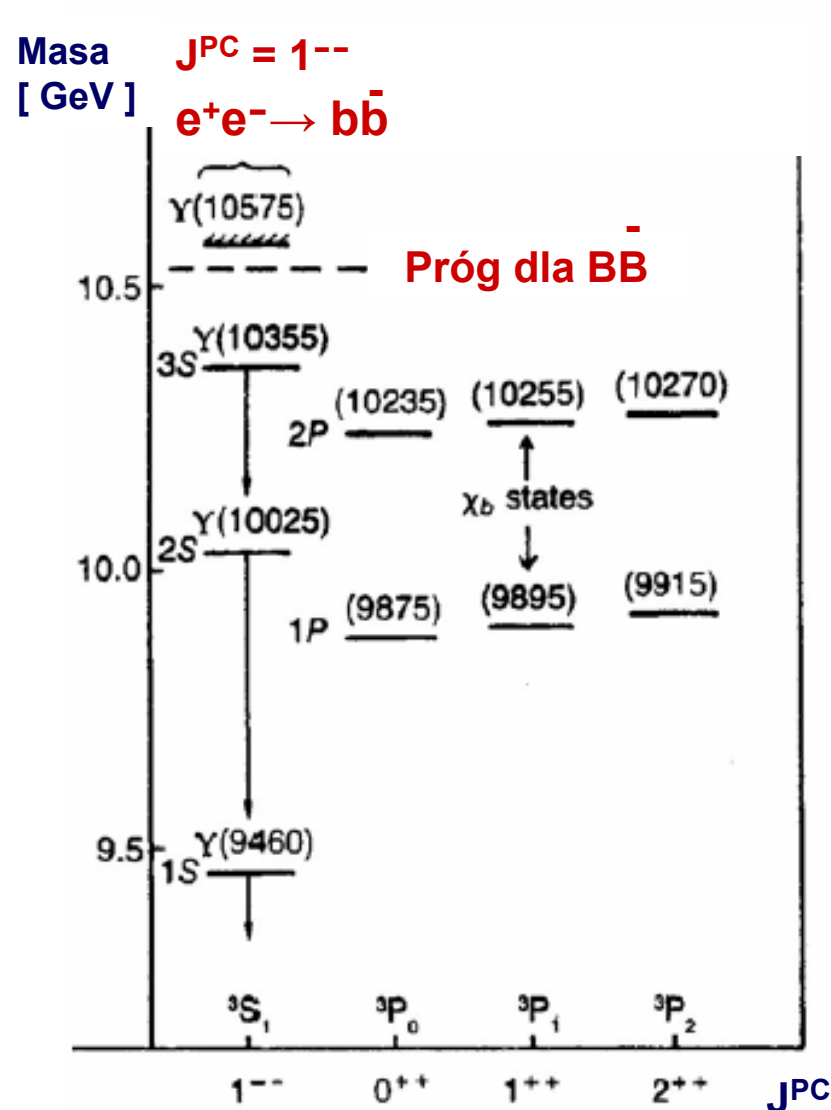
Masa niezmiennicza pary mion\u00f3w – szerokie maksimum w okolicy 10 GeV

- 2 lub 3 rezonanse o zbli\u017cyzonym masach
- **stany zwi\u0105zane kwark\u00f3w pi\u0119knych bottomonium ($b\bar{b}$)**

Rezonans Y
M = 9.46 GeV
 $\Gamma = 0.053$ MeV

Schemat poziomów energetycznych bottomonium b. podobny do czarmonium

- $Y(9460)$ – jest najniższym stanem energetycznym $^3S_1$ układu $b\bar{b}$
 $\rightarrow m_b \sim 4.7$ GeV
- widmo mas rodziny Y bardzo dobrze opisane przez taki sam potencjał QCD jak dla czarmonium
- potencjał QCD nie zależy od typu kwarka